

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В ОЦІНЮВАННІ РОБОТИ СУДІВ УКРАЇНИ

THE ROLE OF PUBLIC CONTROL IN ASSESSING THE WORKS OF THE COURTS OF UKRAINE

Котельницька В.Л., аспірантка кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки

Сумський державний університет

Стаття присвячена визначенню ролі та особливостей громадського контролю в оцінюванні роботи судів України. Розкрито зміст громадського контролю у сфері судової влади. Наголошено на тому, що громадський контроль судової влади не може охоплювати позапроцесуальну ревізію судових рішень. Встановлено, що громадський контроль виконує комунікаційну та корекційну функції. З'ясовано, що формою реалізації комунікаційної функції громадського контролю в сфері судової влади є інформування судом суспільства про свою роботу, зокрема через комунікацію суду зі ЗМІ. Розкрито положення законопроекту «Про правові та організаційні засади громадського контролю та громадського діалогу в Україні». Встановлено, що до форм реалізації корекційної функції громадського контролю за судами можна віднести: громадський моніторинг, зокрема моніторинг способу життя судді, моніторинг судових процесів; громадські слухання, одним із яких є обговорення щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні через проведення громадських консультацій та дискусій; громадську перевірку, наприклад перевірку декларації особи поданої кандидатурою на посаду судді чи суддею, а також перевірку суддів відповідно до положень Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»; громадське розслідування, а також опитування за методикою карток громадського звітування. Зважаючи на існуючу у науковій спільноті думку про дієвість громадських рад у реалізації громадського контролю приділено увагу нормативній основі та результатам діяльності Громадської ради доброчесності. Незважаючи на низку форм громадського контролю за роботою судів лише Громадська рада доброчесності може впливати на процеси в судовій сфері, інші суб'єкти громадського контролю лише збирають та поширюють інформацію про роботу суду. Вказане свідчить про необхідність надання суб'єктам громадського контролю реальних важелів впливу на роботу судів з метою її покращення.

Ключові слова: громадський контроль, суд, оцінювання, громадський моніторинг, громадська експертиза, громадська перевірка, Громадська рада доброчесності, опитування.

The article is devoted to defining the role and features of public control in the assessing the works of the courts of Ukraine. The content of public control in the sphere of judicial power is revealed. It is emphasized that public control of the judiciary cannot include extra-procedural review of court decisions. It was established that public control performs communication and correctional functions. It was found that the form of implementation of the communication function of public control in the field of judicial power is the court informing the society about its work, in particular through the court's communication with the mass media. The provisions of the draft law "On legal and organizational principles of public control and public dialogue in Ukraine" have been disclosed. It has been established that the following forms of implementation of the corrective function of public control over courts can be attributed: public monitoring, in particular, monitoring of a judge's lifestyle, monitoring of court proceedings; public hearings, one of which is the discussion of the annual report on the state of ensuring the independence of judges in Ukraine through public consultations and discussions; public verification, for example, verification of the declaration of a person submitted by a candidate for the position of judge or judge, as well as verification of judges in accordance with the provisions of the Law of Ukraine "On Restoration of Confidence in the Judiciary in Ukraine"; a public investigation, as well as a survey using the method of public reporting cards. Taking into account the opinion existing in the scientific community about the effectiveness of public councils in the implementation of public control, attention was paid to the normative basis and results of the activity of the Public Integrity Council. Despite a number of forms of public control over the work of courts, only the Public Integrity Council can influence the processes in the judicial sphere, other subjects of public control only collect and disseminate information about the work of the court. This indicates the need to provide subjects of public control with real levers of influence on the works of courts in order to improve it.

Key words: public control, court, evaluation, public monitoring, public expertise, public inspection, Public Integrity Council, survey.

Постановка проблеми. Суд і судова влада безпосередньо залежать від суспільства, у якому вони функціонують. Крім того суди обов'язково мають пройти процедуру легітимації. Лише такий суд і судова влада, які підтримуються суспільством, а отже, мають у ньому високий авторитет, можуть бути дієвими (у позитивному сенсі). Одним зі шляхів легітимації судової влади, як наголошує О. В. Сердюк, є дієвий соціальний (громадський) та морально-етичний контроль за нею [1]. Ефективність громадського контролю знаходиться у прямій залежності від стану розвитку громадянського суспільства та рівня взаємодії його суб'єктів з органами державної влади та їх посадовими особами. Тому співпраця органів публічної влади з громадянським суспільством це невід'ємний елемент демократичної політичної культури європейського зразка. А наявність налагодженої комунікації між органами влади та громадськими об'єднаннями виступає запорукою відкритості державної політики та її підконтрольності суспільству, і загалом – відповідності стратегічним національним інтересам [2, с. 273]. М. М. Бліхар також констатує, що взаємодія судової влади та громадянського суспільства дозволяє підвищити ефективність роботи суду через утвердження принципу верховенства права та сприяння забезпеченню незалежності суддів [3, с. 84].

Аналіз останніх досліджень свідчить, що окремі аспекти громадського контролю судової влади досліджували М. М. Бліхар, М. Й. Вільгушинський, П. І. Кабляк, Л. О. Кожура, І. М. Кравченко, В. М. Кравчук, А. С. Крупник, М. Є. Мочульська, Н. В. Нестор, О. В. Савченко, О. З. Хотинська-Нор та інші. Вищевказане свідчить, що функціонування суду пов'язане з безперервною комунікацією між судом і суспільством та обумовлює одночасно як важливість питання громадського контролю за судами, так і необхідність його комплексної наукової розробки.

Відповідно **метою статті** є визначення ролі та особливостей громадського контролю в оцінюванні роботи судів України.

Виклад основного матеріалу. Громадський контроль є інструментом громадської оцінки виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань. Такий контроль є невід'ємною складовою системи публічного управління та незамінним чинником розвитку соціуму в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави [4, с. 146–147]. І. Жаровська вважає, що громадський контроль – це одна з функцій громадянського суспільства, проявом якої є публічна перевірка діяльності органів влади з боку громадян та їх об'єднань на відповідність цілей, які влада проголошує,

і спрямована на корегування як цієї діяльності, так і самих цілей [5, с. 115]. На думку Р. В. Миронюк, громадський контроль є системною діяльністю інститутів громадянського суспільства чи окремих громадян з метою вирішення суспільно значущих завдань, захисту й забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їх соціальної взаємодії з громадськістю, що спрямована на забезпечення ефективності державно-громадських відносин [6, с. 16].

О. З. Хотинська-Нор наголошує, що громадський контроль у сфері судової влади є зовнішнім регулятором процесів розвитку судової системи, що скеровує їх у русло відповідних суспільних очікувань, узгоджуючи їх з інтересами соціуму на кожному історичному етапі його розвитку і забезпечуючи в такий спосіб еволюцію судової системи та її взаємозв'язок із суспільством. Тобто громадський контроль – це механізм, який здатний запобігати появі негативних, руйнівних явищ у судовій системі або своєчасно реагувати на них, удосконалюючи параметри функціонування судової системи, виводячи її на якісно нові рівні та етапи розвитку [7, с. 109].

Н. В. Нестор визначає громадський контроль за суддями (судом) як систему нормативно визначених заходів та процедур, які здійснюються суб'єктами громадянського суспільства по відношенню до суддів, кандидатів на вакансію судді, членів органів суддівського врядування та самоврядування (кандидатів на ці посади), судів як інституційних утворень в цілях забезпечення умов добору професійних та добросовісних суддів, ефективного, неупередженого здійснення правосуддя та об'єктивного інформування громадськості про поточний стан справ в судовій сфері [8, с. 139].

Громадський контроль виконує комунікаційну та корекційну функції. У межах першої відбувається діалог між судовою владою, її органами, громадськістю та засобами масової інформації всередині судової системи, налагодження відносин довіри із зацікавленими сторонами. Що стосується корекційної функції, то громадський контроль дає приватним особам можливість брати участь у реформуванні судової системи та судів через виявлення недоліків у їх діяльності [9, с. 25]. Узагальнюючи наведене складно заперечувати важливість контролю за судами в державі.

Говорячи про комунікаційну функцію громадського контролю, необхідно звернути увагу, що інформування судом суспільства про свою роботу здійснюється відповідно до Конституції України, законів України «Про судоустрій та статус суддів», «Про доступ до публічної інформації», Кодексу суддівської етики, Мадридських принципів взаємодії засобів масової інформації та суддівської незалежності (Резолюція 1296 (XLIV) Економічної та соціальної Ради ООН 11.02.1994 р.), інформаційно-комунікаційних стратегій окремих судів. Зокрема, Господарський суд Чернігівської області розробив Комунікаційну стратегію суду на 2020–2021 роки, реалізація якої має зміцнити авторитет суду і підвищити рівень довіри громадськості до суду [10].

Необхідно підкреслити, що відповідальність за виконання комунікаційної стратегії суду, як правило, покладається на прес-службу суду. В Положенні про прес-службу Господарського суду Сумської області передбачено, що прес-служба це офіційне джерело інформації про роботу суду [11]. Крім того узагальнення завдань прес-служби дозволяє зробити висновок про важливість комунікації суду зі ЗМІ, які відіграють основну роль серед суб'єктів донесення інформації до громадян і беруть участь у формуванні громадської думки за допомогою поширення інформації певного спрямування, яку вони можуть безпосередньо продукувати [12, с. 45]. Комунікація між судом і ЗМІ неможлива без забезпечення реалізації принципу відкритості роботи суду, тому Законом України «Про судо-

устрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. закріплено, що присутні особи, представники ЗМІ можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом [13].

Необхідно звернути увагу, що відсутність нормативно визначеного поняття «громадський контроль» і його видів обумовив розробку Проекту Закону України «Про правові та організаційні засади громадського контролю та громадського діалогу в Україні» № 5458 від 30.04.2021 р., який під громадським контролем пропонує розуміти одну з форм реалізації конституційних повноважень народу, що полягає у безпосередньому, безоплатному контролі громадянами України, зокрема членами політичних партій, громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, за діяльністю органів влади, їх посадових і службових осіб з метою нагляду, перевірки та оцінки діяльності об'єктів громадського контролю на предмет відповідності актам законодавства, та суспільним інтересам з контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю та за дотриманням ними державної дисципліни. Законопроект пропонує до форм громадського контролю відносити: громадський моніторинг, громадську експертизу, громадські слухання, громадську перевірку, громадське розслідування [14]. Зважаючи на виокремлені види громадського контролю пропонуємо приділити їм окрему увагу та з'ясувати існування таких видів громадського контролю за судами.

М. Мочульська зазначає, що моніторинг за судовою владою може здійснюватися шляхом збору та аналізу інформації про формування судів, стан розгляду справ, або результатів реформи правосуддя на даному етапі [15, с. 43].

Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. прямо вказує на моніторинг способу життя судді, який може бути проведений на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя та в інших випадках, визначених законом, з метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам. Результати проведеного моніторингу включаються до суддівського досяг [13]. Водночас в іншому контексті моніторинг у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. не зустрічається.

Говорячи про громадський моніторинг як форму громадського контролю окрему увагу необхідно звернути на моніторинг судових процесів, який є багатоманітним інструментом, яким можуть скористатися державні органи, групи громадянського суспільства та міжнародні організації, які ставлять перед собою завдання зі зміцнення справедливості, підвищення ефективності та забезпечення прозорості судових систем [16, с. 16].

Вузьке розуміння моніторингу судових процесів обмежує його спостереженням за публічним процесом у суді – за діями суддів, прокурорів, адвокатів і, можливо, інших посадових осіб судових органів, які фізично присутні на судових засіданнях. Однак безпосереднє спостереження за процесом в суді дозволяє отримати лише часткове уявлення про роботу системи правосуддя. Для того, щоб зрозуміти причини виявлених проблем, перевірити зібрану шляхом спостережень інформацію і запропонувати раціональні рішення, можуть знадобитися додаткові джерела інформації.

Для збору такої інформації необхідно розглядати і здійснювати моніторинг судових процесів у широкому розумінні – як моніторинг системи правосуддя чи правової системи. Такий моніторинг повинен охоплювати спостереження не лише за судовими процесами, а й за іншими аспектами судочинства та інститутами правової сфери: органи судової адміністрації; процес добору суддів, дисциплінарні провадження щодо них; ефективність громадянського суспільства в діяльності з підтримки від-

правлення правосуддя. Очевидно, що моніторинг системи правосуддя в усій її повноті – це величезне завдання, яке потребує використання різних ресурсів, експертного потенціалу, а також укладання спеціальних договорів про доступ до інформації [16, с. 17].

Переходячи до громадської експертизи як різновиду громадського контролю необхідно зазначити, що загалом під експертизою розуміють процедуру оцінки об'єкта, процесу або явища експертами згідно з обраною тематикою. Виокремлення у законопроекті такої форми громадського контролю імовірно обумовлена існуванням низки державних і громадських експертиз. Законодавство України виокремлює антикорупційну експертизу проєктів нормативних актів, наукову і науково-технічну, екологічну експертизу тощо.

В. Купрій та Л. Паливода звертають увагу на громадську експертизу діяльності органів виконавчої влади як складову механізму демократичного управління державою, що передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі. Водночас складовими громадської експертизи є оцінка діяльності органів влади та підготовка пропозицій [17, с. 26–27]. Крім того громадська експертиза передбачає обов'язкові процедури, що зобов'язують органи виконавчої влади вчиняти певні дії і розглядати пропозиції громадськості за результатами проведеної експертизи. Це дозволяє громадянському суспільству реально впливати на реалізацію різних програм, впровадження заходів [17, с. 30]. Але якщо говорити про громадську експертизу судів, то необхідно підкреслити, що закріплення процедур, які зобов'язуватимуть суд вчиняти дії, розглядати пропозиції громадськості посягатиме на незалежність судової влади. Це свідчить про важливість існування меж громадського контролю за судами та навіть неможливість реалізації окремих його видів зважаючи на специфіку судової гілки влади.

Найбільш суперечливим видом громадського контролю є громадські слухання. Зокрема, Л. Р. Наливайко та О. В. Савченко вважають, що громадські слухання здійснюються шляхом консультації органів місцевого самоврядування чи органів державної влади на місцях територіальною громадою та іншими інститутами громадянського суспільства [18, с. 135]. Водночас Т. В. Букіна, А. О. Лазарева, М. І. Губа хоча й погоджуються, що громадський контроль це лише одна з функцій громадського контролю, але наголошують, що контроль не може здійснюватись через консультації, оскільки контроль це перш за все перевірка відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам [19].

Втім якщо ми говоримо про консультації як форму громадського контролю за судами, то Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки передбачено, що з метою покращення взаємодії судових органів і суспільства пропонується запровадити практику всебічного обговорення щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні через проведення громадських консультацій та дискусій, удосконалення заходів із подальшого розвитку систематичного проєктивного професійного спілкування з об'єднаннями юристів, громадськістю та засобами масової інформації, розвитку комплексної системи комунікації [20]. Зазначене положення свідчить про важливість комунікації суду та громадськості у формі консультацій, але вони матимуть мало спільного з контролем через їх спрямованість в першу чергу на залучення громадськості до обговорення питання забезпечення незалежності суддів в Україні.

Переходячи до громадської перевірки як форми громадського контролю відмітимо, що законопроект

№ 5458 від 30.04.2021 р. визначає її як спеціальну процедуру, яка передбачає сукупність дій суб'єктів громадського контролю зі збору інформації, встановленню фактів та обставин діяльності об'єктів громадського контролю в цілях визначення її відповідності діючому законодавству та суспільним інтересам [15]. Водночас якщо говорити про громадську перевірку як форму громадського контролю за роботою судів, то в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. йде мова про перевірку декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в тому числі поданої кандидатом на посаду судді чи вже судді [13]. Більше того Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні від 08.04.2014 р. передбачає створення Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів загальної юрисдикції членами якої є також представники громадськості [21]. Втім діяльність вказаної комісії не зарекомендувала себе як ефективна.

П. І. Каблак зазначає, що формами здійснення громадського контролю судової влади можуть бути: соціологічні та статистичні дослідження, діяльність громадських рад, а у виключних випадках оцінка винесених суддею рішень, їх відповідності принципам і нормам права, моральним засадам суспільства [22, с. 98]. В. Кравчук та В. Кравчук зазначають, що громадський контроль судової влади не може охоплювати у будь-якій формі позапроцесуальну ревізію судових рішень. Перевірка законності та обґрунтованості судових рішень здійснюється у процесуальному порядку вищою судовою інстанцією [23, с. 15].

Існує думка, що дієвість у реалізації громадського контролю в інших сферах довели громадські ради. Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. передбачено діяльність Громадської ради доброчесності (ст. 87) [13], завданням якої є утвердження доброчесності та високих стандартів професійної етики у суддівському корпусі. З цією метою Громадська рада доброчесності сприяє Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання шляхом надання інформації про них або висновків про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) цим критеріям [24]. Другий склад Громадської ради доброчесності (17.12.2018–16.12.2020 рр.) брав участь у другому доборі суддів до Верховного Суду, конкурсі до Вищого суду з питань інтелектуальної власності та кваліфікаційного оцінюванні суддів на відповідність займаній посаді. Водночас її діяльність була ускладнена відсутністю критеріїв оцінювання доброчесності суддів; непрозорою процедурою нарахування балів; нереалістичним графіком проведення співбесід, незаконними змінами Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [25].

П. І. Каблак наголошує, що громадський контроль судової влади, за своєю суттю, – це громадське оцінювання виконання судами своїх повноважень, визначення ефективності їх функціонування. Разом з тим дослідник відзначає особливу результативність використання методу опитування за допомогою карток громадянського звітування [22, с. 99, 132].

Т. Й. Буда переконана, що методологія карток громадянського звітування хоча і базується на використанні традиційного для наукових соціологічних досліджень методу опитування, за своїми завданнями та організацією відрізняється від них. Основними завданнями таких досліджень у сфері судових послуг є: надання судам і суспільству своєчасної інформації про стан судочинства, визначення ефективних шляхів подолання існуючих проблем, здійснення моніторингу змін у проблемних аспектах функціонування судової системи. Такі опитування дають судам можливість врахувати думку громадян і зробити суд більш відкритим і зрозумілим для людей, підвищити довіру до суду [26, с. 112]. Відповідно до інформації наведеної

на веб-сайтах судів можна зробити висновок про регулярне опитування учасників судових проваджень.

На сайті Зарічного районного суду міста Суми у розрізі базових показників роботи суду за 2021 рік зазначено, що опитування громадян, які є учасниками судових проваджень проводилось з використанням методології карток громадського звітування. Відповідно за результатами опитування було з'ясовано, що за уніфікованою шкалою від 1 (дуже погано) до 5 (відмінно) рівень задоволеності роботою суду учасниками судового розгляду склав 4,23%, а відсоток громадян-учасників судових проваджень, що оцінили роботу суду на «добре» (4) та «відмінно» (5) – 80,15 [27].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. надає громадським об'єднанням право організувати незалежне оцінювання роботи судді у відкритих судових засіданнях (ч. 5 ст. 88). Результат незалежного оцінювання роботи судді у судовому засіданні фіксуються в анкеті, що містить інформацію про тривалість розгляду справи, дотримання суддею правил судочинства і прав учасників процесу, культуру спілкування, рівень неупередженості судді, рівень задоволення поведінкою судді учасниками процесу, зауваження щодо ведення процесу та інші відомості. Заповнена анкета включається до суддівського досьє. Крім того представники засобів масової інформації та громадських об'єднань можуть бути присутніми під час проведення відбіркового та кваліфікаційного іспитів на посаду судді (ч. 2 ст. 72 Закону України «Про судоустрій та статус суддів») [13].

Доцільно звернути увагу на думку Н. В. Нестор, що абсолютна більшість суб'єктів громадського контролю, окрім Громадської ради доброчесності, не наділена

реальними важелями впливу на процеси в судовій сфері. Тобто їх призначення полягає здебільшого в накопиченні, поширенні суспільно важливої інформації про суд та суддів, створенні суспільного резонансу за фактами їх недоброчесності, інших випадків порушення закону чи професійної етики. Таким чином формується громадська думка щодо тенденцій державно-політичних процесів у країні, суспільний тиск на Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів, органи законодавчої та виконавчої влади з метою корегування ними власної діяльності [28, с. 13].

Висновки. Таким чином, громадський контроль за судовою владою є одним із пріоритетних напрямків реформування судової системи держави та сприяє підвищенню рівня довіри громадян до судів завдяки реалізації його комунікаційної та корекційної функцій. До форм реалізації комунікаційної функції громадського контролю належить інформування громадськості про роботу суду, нагоміль формами реалізації корекційної функції громадського контролю за судами є: громадський моніторинг (моніторинг способу життя судді, моніторинг судових процесів); громадські слухання (обговорення щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні через проведення громадських консультацій та дискусій передбачено Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки); громадську перевірку (перевірка декларації особи поданої кандидатом на посаду судді чи суддею, перевірка суддів, що приймали рішення передбачені ч. 1 ст. 3 Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08.04.2014 р.); громадське розслідування; опитування за методикою карток громадського звітування.

ЛІТЕРАТУРА

- Сердюк О.В. Соціологічні аспекти методології оцінювання якості функціонування правових інститутів (на прикладі суду). URL: <http://www.stationline.org.ua>
- Когут В. Контроль як функція громадськості у забезпеченні національного судочинства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 861. С. 271–277.
- Бліхар М.М. Правові засади взаємодії органів судової влади та громадянського суспільства: боротьба за верховенство права та незалежність суддів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 84–86.
- Крупник А.С. Зарубіжний досвід громадського контролю: уроки для України. *Ефективність державного управління: Збірник наук. праць ЛРІДУ*. 2007. № 14. С. 146–154.
- Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук. ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпуненко (співголова) та ін. 2011. 748 с.
- Миرونюк Р.В. Громадський контроль за діяльністю поліції: монографія. Дніпро: ДДУВС, 2020. 134 с.
- Хотинська-Нор О.З. Громадський контроль як фактор розвитку судової системи. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 4 (41). С. 108–117.
- Нестор Н.В. Поняття громадського контролю за діяльністю суддів та система суб'єктів його здійснення. *Форум права*. 2019. № 3. С. 134–140.
- Вільгушинський М.Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2013. 33 с.
- Комунікаційна стратегія Господарського суду Чернігівської області на 2020–2021 роки затв. Рішенням Зборів суддів Господарського суду Чернігівської області від 04.02.2021 р. № 1. URL: https://cn.arbitr.gov.ua/user_files/media/GSCHO/2020/jan/com_strateg_2020-2021.pdf.
- Положення про прес-службу Господарського суду Сумської області затв. рішенням зборів суддів Господарського суду Сумської області від 16.01.2019 р. (протокол № 1). URL: https://su.arbitr.gov.ua/sud5021/pres-centr/por_zmi1/
- Співак В. Реформа судової влади: проблеми теорії та практики. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 1. С. 41–47.
- Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- Проект Закону про правові та організаційні засади громадського контролю та громадського діалогу в Україні № 5458 від 30.04.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=1831.
- Мочульська М. Судова влада та громадськість: взаємодія в умовах конституційної реформи правосуддя в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 39–46.
- Моніторинг судових процесів: посібник для практиків. URL: <https://www.osce.org/files/f/0/233511.pdf>.
- Купрій В., Паливода Л. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади : навч. посіб. Київ : Макрос, 2011. 200 с.
- Наливайко Л.Р., Савченко О.В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади : монографія. Київ: «Хай-Тек Прес», 2017. 276 с.
- Букіна Т.В., Лазарева А.О., Губа М.І. Громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості: теоретичні аспекти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.4.31.
- Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки ; Указ Президента України від 11.06.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.
- Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 870.

22. Каблак П.І. Взаємовідносини судової влади та громадськості (правові і організаційні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Львів, 2015. 211 с.
23. Кравчук В., Кравчук В. Громадський контроль судової влади як спосіб відновлення довіри суспільства до судів та суддів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 3 (7). С. 11–16.
24. Регламент громадської ради доброчесності. URL: https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/data/files/docs/Reglament%20GRD_vid%2021.01.2018.pdf.
25. Звіт за результатами роботи другого складу громадської ради доброчесності. URL: https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/GRD_zvit_18-20-1.pdf.
26. Буда Т.Й. Соціологічний підхід до оцінки функціонування судової гілки влади і роботи судів як соціальних інституцій. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 8–9 квітня 2016 р.). Тернопіль : Економічна думка, 2016. С. 110–113.
27. Базові показники роботи Зарічного районного суду м. Суми за 2021 рік. URL: https://zr.su.court.gov.ua/sud1805/pokazniki-diyalnosti/sydstat/bazovi_2021.
28. Нестор Н.В. Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 44 с.